

Sihe Zanimović

PROBLEM ODGOJA

Zapovijed »Množite se!« nije ispunjena samim rađanjem. Ona se proširuje na fizički, intelektualni i moralni odgoj djece. Na ljudskom području ne možemo govoriti o rađanju, a da u taj pojam ne uključimo i odgoj. Rađanje i odgoj dijelovi su jednog istog kontinuiranog djelovanja. Po rađanju čovjek dolazi na svijet, a po odgoju se osobno oblikuje i osposobljava da korisno živi u društvenoj zajednici. Rađanjem djeteta roditelji preuzimaju na sebe obvezu i zadatak njegova odgoja, pripremanja da jednog dana kao izgrađena osoba može zauzeti svoj položaj i odigrati svoju ulogu u ljudskom društvu.

Dužnost i pravo na odgoj

Odgoj nije samo dužnost roditelja nego je to i dječje pravo. Od časa rođenja ono stječe pravo da živi u ambijentu koji je sposoban pružiti mu pomoć u njegovu duševnom i tjelesnom razvitku, ambijentu koji će znati i koji će moći usmjeriti njegove umne i osjećajne sposobnosti prema zaista humanim ciljevima, kako bi se moglo postupno uspješno uklopiti u obiteljsku, društvenu, narodnu, crkvenu i općečovječansku zajednicu, ambijentu u kojem će se već kao dijete priviknuti na život u zajednici, na potrebu životnog usklađenja između različitih osoba i različitih generacija.

II. vatikanski sabor u Deklaraciji o kršćanskom odgoju kaže da je »pravilan odgoj upućen izgradnji ljudske osobe u skladu s njezinim konačnim ciljem i u skladu s dobrobiti društva kojega je čovjek član i u čijim će funkcijama, kad odraste sudjelovati«. Odgoj ima za svrhu »skla-

dan fizički, moralni i intelektualni razvitak djeteta kako bi postupno postiglo što savršeniji osjećaj odgovornosti i u pravoj slobodi odlučno i hrabro svladavalo zapreke koje će na tom putu susresti«. Nadalje, on ima za svrhu spremanje djeteta »za sudjelovanje u društvenom životu kako bi se moglo aktivno uklopiti u različite skupine ljudske zajednice, otvoriti se za dijalog s drugim i pripravno surađivati na promicanju zajedničkog dobra«. Osim toga odgoj mora u prvom redu težiti moralnom oblikovanju djeteta »kako bi ispravnom savješću moglo prosuđivati moralne vrednote, osobno ih odlukom prihvaćati i sve savršenije upoznavati i uzljubiti Boga«. Svaki pravilan, osobito kršćanski odgoj, mora izgrađivati potpunog, autentičnog čovjeka u kojem su afirmirana sva njegova prirodna svojstva, čovjeka oslobođenog svih otuđenja, a ujedno svjesnog svojih obveza prema Bogu, obitelji, narodu, društvenoj zajednici i prema svakom bratu čovjeku. Kršćanski odgoj mora posebno razvijati u djetetu, svijest o čovjekovu dostojanstvu, o poštivanju ljudske osobe, o neotuđivim pravima čovjeka koja su jedino u Bogu i po Bogu pravo osmišljena i efektno zaštićena. Svaki pravilan odgoj mora poštivati osobnost djeteta, ne sabijati ga u kalup, nego, poštujući njegove individualne karakterne i umne sposobnosti, pomagati mu da se baš preko tih svojih, vlastitih osobina razvije u skladnu ličnost.

Obitelj — najpogodniji ambijent za odgoj

Obitelj je jedino mjesto gdje je moguće ostvariti najpogodniji ambijent za pravilan razvitak djeteta. Angažirana u odgoju djece, ona je zbog toga i najbolji instrument oblikovanja novih naraštaja.

Samo, naime, u obitelji klima duboke osjećajne povezanosti može na roditeljskoj strani ostvariti punu zainteresiranost za dobrobit djece, a s dječje strane punu iskrenost i potpuno povjerenje u vodstvu roditelja. Takva se obitelj, međutim, ne pojavljuje sama po sebi. Nju treba izgraditi i oblikovati. Postignuto osobno zajedništvo roditelja, osnovano na integralnoj bračnoj ljubavi, preduvjet je za izgradnju i oblikovanje obitelji koja je sposobna da postane idealni instrument pravilnog odgoja djece.

Skladna i harmonična ženidbena zajednica preduvjet je skladne i harmonične obitelji. Zbog toga kaže jedan obiteljski teoretičar da je za čovječanstvo neobično važno predstavlja li ženidbena zajednica oazu mira ili mjesto sukoba, školu ljubavi i razumijevanja ili mjesto mučenja i nasilja. Ljubav dakle kao kamen temeljac ženidbene zajednice nije samo nužan preduvjet uspjelog ženidbenog veza, uspješnog braka, osobno zajedništvo ženidbenih drugova izgrađeno na integralnoj ljubavi osnovni je preduvjet i uspjele obitelji. A uspjela obitelj je preduvjet zdravog, pravilnog i harmoničnog odgoja budućih naraštaja. Naraštaj, naime, koji je izrastao i koji se oblikovao u ambijentu koji zrači punom uzajamnom ljubavlju, uzajamnim povjerenjem i razumijevanjem,

uzajamnim pomaganjem te uzajamnom slogom u svim životnim prilikama i okolnostima postignutim, ako je to potrebno, i putem velikih osobnih odricanja, takav će naraštaj ponijeti na sebi i u sebi obilježja sredine u kojoj se je oblikovao i uzrastao. Na takav će se naraštaj moći osloniti pojedinac, obitelj, narod, društvo i Crkva.

To je razlog zbog kojeg je II. vatikanski sabor u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* rekao: »Obitelj je temelj društva, jer se u njoj susreću i međusobno pomažu različiti naraštaji u nastojanju da postignu najpotpuniju moguću ljudsku solidarnost u usklađivanju životnih interesa pojedinaca, u usklađivanju prava osobe sa zahtjevima društvenog života.« U saborskoj pak Deklaraciji o kršćanskom odgoju veli se: »Budući da roditelji daju djeci život, oni snose i vrlo tešku obvezu da ih odgajaju... Odgojna uloga roditelja je takve važnosti da se teško može bilo čim drugim zamijeniti. Na njima je da stvore takav obiteljski ambijent — prožet ljubavlju i odanošću prema Bogu i ljudima— koji će pogodovati punom osobnom i društvenom razvitku djece. Zbog toga je obitelj prva škola svih društvenih vrlina koje su potrebne svakom čovjeku i svakom društvu.« Svemu ovome nadodat ćemo i mišljenje sovjetskog sociologa Karcjeva: »Roditelji imaju specijalan utjecaj na odgoj djece i njihov se utjecaj ne može ničim nadomjestiti.« Treba napomenuti i to da je beogradska televizija nedavno uz prikazivanje francuskog filma »400 udaraca« priredila diskusiju o odgoju djece. Svi oni koji su sudjelovali u toj diskusiji jednoglasno su se složili u konstataciji da je obitelj najpogodniji instrument pravilnog i uspješnog dječjeg odgoja.

Francuski pisac Herve Bazin, koji se inače dva puta rastavio od žene, kaže u jednom intervjuu, objavljenom u br. 3/1975 zagrebačkog mjesečnika *Izbor* o odgojnoj ulozi obitelji: »Seksualna se funkcija lako može odvojiti od reproduktivne, ali se potonja ne može odvojiti od hraniteljske i odgojne. .. Kolektivno podizanje djece je svuda propalo. Čak će i bebe iz epruvete trebati roditelje koji bi ih posvojili jednako kao i djeca iz domova koja su u razvoju ometena baš zato što nemaju roditelje.« Njemačka publicistkinja Sybil Schoendfeld, u članku objavljenom u njemačkom listu *Die Zeit*, koji u prijevodu objavljuje isti zagrebački mjesečnik *Izbor*, piše: »Liječnici i psiholozi smatraju da je za dijete i najgora obitelj bolja od jaslaca ili vrtića.«

Na temelju najnovijih istraživanja bečki dječji psiholog doktorica Bayr—Klinfiger ustanovila je da devedeset osmero od stotinu djece odraslih u jaslicama vidno zaostaje u psihičkom razvoju za svojim vršnjacima odraslim u krugu obitelji. Djeca od dvije i pol godine su u socijalnom ponašanju, u sposobnosti učenja i u inteligenciji u zaostatku za cijelu godinu dana, a polovica trogodišnjaka jedva da zna hodati i govoriti.

Opće je, dakle, priznata činjenica da je obitelj najpogodnija za stvaranje uvjeta pogodnih za pravilan i uspješan odgoj djece. Imajući tu činjenicu pred očima, Sv. Otac je u svome govoru hrvatskim hodočasnici održanom 3. svibnja 1975. rekao: »Obnoviti se u duhu jubileja znači također založiti se svim silama za odgoj mladeži u obitelji kako

bi upravo na obiteljskom ognjištu našla onu toplinu koja će joj jamčiti ne samo fizički, nego prije svega duhovni i čudoredni uzrast.« Založiti se za odgoj mladeži u obitelji od strane roditelja znači u svojoj obitelji stvoriti toplu atmosferu i harmoničan ambijent ljubavi i međusobnog razumijevanja neophodnog za uspješno odgojno djelovanje obitelji!

Na isti način na koji je stvaranje osobnog zajedništva između ženičnih drugova osnovni zadatak bračne ljubavi, na isti način prvi i glavni zadatak roditeljske ljubavi mora biti nastojanje da od svoje obitelji stvore topao ambijent ljubavi i uzajamne harmonije koji će pogodovati i fizičkom i duhovno-moralnom rastu njihove djece. Roditelji moraju biti svjesni ozbiljnosti te svoje dužnosti, jer je ispunjenje tog zadatka preduvjet za ostvarenje životne sreće njihove djece.

I Crkva i društvo imaju puno povjerenje u roditelje da će oni tu svoju dužnost valjano i uspješno obaviti. Zbog toga II. vatikanski sabor u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* kaže ovako: »Roditeljima se mora osigurati pravo na rađanje i odgajanje djece u krilu obitelji«, a saborska Deklaracija o kršćanskom odgoju: »Roditelje treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Oni imaju prvu i neotuđivu dužnost i pravo odgajati svoju djecu.« Čl. 190. Ustava SFRJ propisuje: »Roditelji imaju pravo i dužnost brinuti se o podizanju i odgoju djece.« Sličan propis ima i Ustav SRH u čl. 271. To povjerenje koje im poklanjaju Crkva i društvo roditelji su dužni iskupiti nastojanjem da od svoje obitelji stvore što je moguće pogodniji instrument pravilnog odgoja. Osobitu brigu roditelji treba da posvete moralnom odgoju svoje djece, jer taj odgoj traži najviše srca. On je pak uvjetovan ambijentom ljubavi, srdačnosti i povjerenja. Intelektualni, tehnički i drugi stručni odgoj mogu djeca postići u odgojnim i obrazovnim društvenim ustanovama i zavodima, ali bitne elemente moralnog odgoja može djetetu pružiti samo obitelj. Djeca se već u ranom djetinstvu moraju naučiti na to da se moralni napredak stječe samo u borbi s vlastitim strastima i u pobjedi stečenoj nad samim sobom. Kako je osobni primjer najbolje sredstvo odgoja, roditelji su dužni vlastitim primjerom poučiti svoju djecu o teškoćama tih borbi i o radostima pobjede.

Dužnost roditelja za razvitak i napredak djece

Budući da su djetetu dali tijelo, roditelji su se dužni brinuti da se to tijelo razvija u zdravlju i u snazi, ali su još više dužni brinuti se za moralno-duhovni napredak djeteta. Na tom poslu oni obavljaju svoju najuzvišeniju zadaću, tu oni postaju graditelji i stvaraoci povijesti. Odgajajući dijete u duhovno-moralnom pogledu, roditelji prenose na nj najbolji dio sebe, svoje vlastite ideale, svoj vlastiti način života, svoj vlastiti intelektualni svijet, svoju vlastitu kulturu i svoja uvjerenja. Sve to bez ikakve prisile, na osnovi punog uzajamnog povjerenja, ali i roditeljskog autoriteta stečenog ljubavlju.

Već smo rekli da u odgojnom djelovanju roditelji, kao i svi drugi odgojitelji, moraju poštivati osobnost djeteta, osobine njegova karaktera i njegove ličnosti. Neće, dakle, roditelji biti puki prenosioci svojih ideala i svoga načina života, svoga intelektualnog svijeta, svoje vjere i svojih uvjerenja, neće oni od svoje djece zahtijevati da sve to slijepo od njih primaju zbog njihova roditeljskog autoriteta, a u nekim slučajevima i zbog ugleda što su ga roditelji stekli u društvu. Oni će svojim odgojnim metodama pomagati djetetu da se svojim moralnim i intelektualnim naporima slobodno opredijeli. Neće sprečavati niti onemogućavati svojoj djeci razvitak novim, njima nepoznatim putovima. Prateći razvitak svoga djeteta, roditelji se neće protiviti ničemu samo zbog toga jer se radi o novosti koja im je nepoznata ili koja ih možda čak i šokira. Naprotiv, razvitak djeteta treba da i njima, roditeljima, pruži priliku za njihov osobni razvitak. Odgajajući djecu, oni su dužni odgajati i same sebe. Zbog toga moraju ulagati napore da ne zaostanu za vremenom, da ne postanu sklerotični.

U pravoj kršćanskoj obitelji nema sukoba generacija. Ne zbog toga što bi roditeljski zapt i disciplina sačuvali svoju konzervativnost, već zbog toga što je kršćanstvu bitno svojstven dinamizam rasta. Djeca svojim mladenačkim entuzijazmom i oduševljenjem unose u obitelj konkretnost suvremenog i time djeluju na roditelje da ne zaostanu u rastu, a roditelji svojim životnim iskustvom moderiraju pretjeranosti i nastranosti bujnog mladenačkog rasta. Na taj se način na temeljima roditeljskog kršćanskog angažmana u dinamizmu rasta izgrađuje i dalje razvija kršćanska obitelj u skladu s potrebama vremena uzajamnim utjecajem generacija.

Samo će na taj način kršćanski odgoj postići svoju svrhu: pripremiti i osposobiti mladog čovjeka da se, kad odraste i postane samostalan, može slobodnom osobnom odlukom egzistencijalno opredijeliti za Krista i kršćanstvo. Sv. Pavao kaže: »Nismo, braćo, sinovi ropstva, nego sinovi slobode, slobode kojom nas je Krist oslobodio.« Samo se, dakle, slobodno prihvaćenim osobnim angažmanom može postati Kristov učenik i Kristov sljedbenik.

Kako roditeljima pripada u prvom redu pravo i dužnost podizanja, odgoja i obrazovanja svoje djece, znači da su oni odgovorni i za smjer u kojem će njihova djeca biti odgojena. Zbog toga čl. 26. (al. 3.) Deklaracije Ujedinjenih naroda o pravima čovjeka propisuje da roditeljima pripada u prvom redu pravo da odabiru vrstu obrazovanja svoje djece. Deklaracija pak II. vatikanskog sabora o kršćanskom odgoju djece kaže da roditelje treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece i da se to njihovo pravo vrijeđa ako se djeca prisiljavaju polaziti školska predavanja koja ne odgovaraju vjerskom uvjerenju roditelja ili ako se djeci nameće takav način odgoja iz kojega je isključeno svako vjersko obrazovanje. Sve to nameće roditeljima ozbiljnu dužnost punog angažmana, napose u duhovno-moralnom odgoju svoje djece. Društvene i ostale odgoj-

ne ustanove, ma koliko raspolagale pedagoškim stručnjacima i potrebnim sredstvima, samo su odgojni pomoćnici obitelji. Njihov bi zadatak morao biti da usavršavaju odgoj svojih gojenaca gradeći na temeljima koje je u njihovu odgoju obitelj postavila, da u skladu s roditeljskim odgojem dopunjuju ono što djeci obitelj ne može dati. Samo će se, naime, na taj način izbjeći dvostruki smjer odgoja koji neizmjereno šteti pravilnom oblikovanju dječjeg karaktera.

Odgoj u vjeri

Moralno-čudoredno usmjerenje u svojoj biti zavisi od vjerskog uvjerenja. Kršćanski su roditelji zbog toga dužni posebnu pažnju posvetiti vjerskom odgoju svoje djece, osobito u današnjem sekulariziranom i laiciziranom svijetu. Roditeljski je dom za današnju kršćansku djecu, uz sasna sakralne ambijente, jedino mjesto gdje se izgrađuje njihov religiozni, kršćanski lik. Svi drugi ambijenti u kojima se djeca kreću negativno djeluju na njihov vjerski odgoj. Ta činjenica dovoljno govori roditeljima o presudnoj ulozi njihova angažmana u vjerskom odgoju svoje djece. Danas raspoložemo s vrlo malo roditelja koji su sposobni sustavno pružiti svojoj djeci teoretske temelje vjerskog odgoja. Zbog toga je primarna dužnost roditelja da primjerom svoga života odgojno djeluju.

Svjedočanstvo života je najuvjerljiviji argument i u vjerskom odgoju. Ono što u vjerskom odgoju roditelji iz bilo kojeg razloga ne mogu svojoj djeci pružiti to djeca moraju dobiti od Crkve, na vjeronauku. Zbog toga II. vatikanski sabor u Deklaraciji o kršćanskom odgoju kaže: »Dužnost odgoja pripada i Crkvi, koja je kao Majka dužna dati djeci takav odgoj po kojem će cijeli njihov život biti prožet Kristovim duhom, a svim ljudima punu pomoć za izgradnju potpune ljudske osobe za dobrobit društva i za izgradnju humanijeg svijeta.« Glede katehetskog djelovanja Deklaracija kaže: »Katehetska pouka prosvjetljuje i usavršava vjeru, hrani život Kristovim duhom, vodi svjesnom i aktivnom sudjelovanju u liturgijskom misteriju i potiče na apostolsko djelovanje.«

Na onima koji upravljaju katehetskom djelatnošću leži teška moralna odgovornost, osobito u današnje vrijeme, kad je vjeronauk uz roditeljski dom jedino sredstvo vjerskog odgoja hudaćih naraštaja. Putem vjeronauka mladež treba da usvoji zaokružen i cjelovit sistem vjerskoga života u njegovu punom dinamičnom razvoju.

Nekada su se naši kateheti zadovoljavali ako smo im znali točno u riječ ponoviti definicije vjerskih istina kako su se nalazile u našim katekizmima. Božje i crkvene zapovijedi je također trebalo učiti napamet. Strah od Božje kazne prikazivao nam se kao jedini pedagoški motiv pokoravanja Božjim i crkvenim zakonima. Često se Bog više prikazivao kao sudac i osvjetnik nego kao dobar Otac, koji je uvijek pripravan na opraštanje.. Takav način pristupa vjeronauku imao je negativan utjecaj na veliki broj djece. O tome nam svjedoči pjesma Sibe Miličića objavljena

u njegovoj zbirci pjesama koju je 1914. izdao u Dubrovniku. Pjesma je upućena majci i u njoj pjesnik veli:

*Zašto si me mila one priče
o bogu straha i osvete?*

*Zašto me nisi, sklopivši mi ruke
učila svetu, veliku molitvu:
Sunce, i sutra prolj kišu zlata
na moje lice!*

Jadni moj Barba! Nije došao do spoznaje da su mu oblacima straha i strepnje zakrili sunce baš tamo gdje se trebao susresti s jedinim pravim Suncem, Suncem beskrajne Božje ljubavi, koje je imalo ne samo prosuti kišu zlata po njegovu licu nego i snopove svjetlosti unijeti u njegovu mladenačku dušu. Kako se vidi iz njegova književnog opusa, on je čitava svoga života tražio tu ljubav, ali jednom izgubljenju nije je više znao naći. Vjerujem da mu je beskrajna Božja ljubav njegovo uzaludno traženje priznala i da se on u vječnosti ipak susreo s tim izgubljenim Suncem ljubavi.

I objavljena Istina i Božje i crkvene zapovijedi imaju zajednički cilj: služiti kršćaninu u njegovu rastu u ljubavi.

Ljubav — temelj odgoja

Objavljenju istinu nećemo nikad dohvatiti u njezinoj punini. Međutim, prodirući sve dublje u njezin sadržaj, sve bolje spoznajemo Boga, a što ga više spoznajemo, sve ga više i ljubimo. Na taj način naša se vjera prosvjetljuje i usavršava kako bi rekao sv. Pavao: » . . . Usavršavamo se za djela službe na izgradnju Tijela Kristova, dok svi ne stignemo do čovjeka savršena, do mjere Kristove punine.« S tom dinamikom objavljene Istine naša se djeca moraju susresti već na vjeronauku.

U Evandjelju sv. Mateja čitamo: »Jedan od farizeja, učitelj zakona, upita Isusa s nakanom da ga kuša: 'Učitelju, koja je najveća zapovijed u Zakonu?' Isus odgovori: 'Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom pameću svojom! To je najveća i prva zapovijed. Druga je toj jednaka: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe! O tim dvjema zapovijedima ovisi sav Zakon i Proroci.'«

U poslanici Rimljanima sv. Pavao piše: »Tko ljubi bližnjega, ispunio je Zakon. Jer ovo: 'Ne čini preljuba, ne ubij, ne ukradi, ne poželi' i ako ima koja druga zapovijed u ovoj je riječi sadržana: 'Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!' Ljubav je ispunjenje Zakona.«

Dakle, po Isusovim riječima i po riječima sv. Pavla ljubav je motiv našeg moralnog djelovanja, ona je duh i smisao Zakona.

U svojoj prvoj poslanici sv. Ivan apostol kaže: »U ljubavi nema straha, naprotiv savršena ljubav isključuje strah..., jer tko se boji nije savršen u ljubavi.« Prema sv. Ivanu, dakle, ukoliko je naša ljubav savršenija, utoliko je u našem djelovanju manje prisutan motiv straha. Strah predstavlja okove koji nas priječe u našem hodanju naprijed. On nas sili da stojimo na mjestu, u bojazni da ne bismo učinili korak koji je zabranjen. Dinamika nas ljubavi pak potiče na pozitivnu aktivnost, jer ljubav, ako se ne očituje u djelovanju, ostaje prazna fraza. Dinamizmom ljubavi, koji nas vuče naprijed, moramo prevladati statičnost straha. U poslanici Rimljanima sv. Pavao piše i ovo: »A sad, umrijevši onome koji nas je držao u ropstvu, oslobodili smo se Zakona tako da služimo u novom duhu, a ne u starom slovu.«

Kršćanska ljubav mora uvijek biti otvorena. Kršćanski humanizam ne poznaje ni vjerske, ni nacionalne, ni rasne, ni klasne granice, taj humanizam ruši sve granice koje su ljudi postavili između sebe, kršćanska ljubav se proteže i na neprijatelja. »Oče! Oprosti im, jer ne znaju što čine!« To je humanizam rassetoga Krista: »za Židove sablazan, a za pogane ludost.«

Djelatnost kršćanske ljubavi mora paziti da se ne ograniči samo na uklanjanje posljedica nepravilnih i nepravednih, bilo posebničkih, bilo društvenih odnosa. Po riječima sv. Ivana Krstitelja sjekiru treba postaviti na korijen stabla. To znači da ne pružamo samo lijek posljedica, nego da se uhvatimo ukoštac i s njihovim uzrocima. Nije npr. dovoljno samo nahraniti siromaha i pružiti mu milostinju, nego se moramo boriti da se uklone uzroci bijede i siromaštva. Kršćanski nas humanizam, međutim, uči da zlo moramo najprije u sebi pobijediti da bismo ga zatim mogli pobijediti i izvan sebe. Kršćanska se revolucija najprije zbiva u dušama pojedinaca i ako tamo iznese pobjedu, tek se onda može nadati da će i u svijetu pobijediti. Uzalud ćemo mijenjati strukture, ako se prethodno sami ne izmijenimo, ako se prethodno ne preoblikujemo prema slici koju nam pruža sv. Pavao: »Ne živim više ja, nego Krist živi u meni!«

Svijest o pozivu kršćanina na neprekidno usavršavanje mijenjanjem, preoblikovanjem sebe i svijeta treba da putem vjeronauka uđe u duše i u srca kršćanske mladeži.

Primjer roditelja

U najvećoj većini slučajeva kršćanski će roditelji ipak snositi glavnu odgovornost za odgoj svoje djece. Imajući na pameti od kolike je odgojne važnosti skladan i harmoničan obiteljski ambijent u kome djeca rastu, kao i istosmjerno odgojno djelovanje obaju roditelja, shvatit ćemo i razumjeti zašto II. vatikanski sabor polaže toliku važnost na bračnu ljubav u funkciji postizavanja duhovnog jedinstva ženidbenih drugova. Bez jedinstvene i skladne formacije roditelja u religioznim, moralnim i u

kulturnim naziranjima ne može doći do njihova punog osobnog zajedništva, a potom ni do jedinstvena i skladna njihova djelovanja na odgoju njihove djece. Podvojenost roditelja u temeljnim životnim nazorima odražuje se na oblikovanju osobnosti njihove djece. To je još jedan od razloga zbog kojeg Crkva svojim vjernicima preporučuje izbjegavanje mješovitih brakova.

Uza sva odgojna nastojanja može se kršćanskim roditeljima dogoditi da im djeca skrenu s puta koji su im oni u odgoju zacrtali. U takvim će slučajevima oni s velikom obzirnošću i s puno poštovanja prema osobnosti svoga djeteta, taktično i oprezno nastojati da upoznaju uzroke zastranjenja i zatim na isti način pokušati da te uzroke isprave i uklone. Za kršćanske roditelje nema tragičnije situacije, nego vidjeti da su im se djeca u svome moralno-duhovnom razvitku otuđila, da su samo fizički ostala njihova. Oni moraju i u tako tragičnim situacijama sačuvati prisebnost duha i u odnosu prema svojoj djeci zadržati istu srdačnost, istu toplinu i istu ljubav kao da se ništa nije dogodilo. Najvažnije je da u takvim životnim situacijama svojim životnim primjerom svijetle svojoj djeci i da se neprestano mole za njih. Primjeren život roditelja djelovat će na djecu bar u tom smjeru da se zamisle i počnu ispitivati što je to što život njihovih roditelja čini tako lijepim i plemenitim, toliko požrtvovnim, strpljivim i nesebičnim. Takva razmatranja neće moći ostati bez utjecaja na životni put djece.

Postoji mogućnost da su i sami roditelji prouzročili otuđenje svoje djece — bilo da u svom bračnom životu nisu uspjeli ostvariti ono idealno osobno zajedništvo, toliko potrebno za stvaranje prikladne obiteljske atmosfere i obiteljskog ambijenta, pogodnog za odgoj djece, bilo pak da svojim životom nisu davali dobar primjer svojoj djeci, bilo, na kraju, zbog toga što su odgoj svoje djece zanemarivali. Ni u takvim slučajevima ne treba očajavati niti gubiti prisutnost duha. I u takvim situacijama roditelji moraju u prvom redu nastojati da u odnosu prema svojoj djeci ostvare atmosferu uzajamnog povjerenja koju nisu uspjeli ostvariti u vrijeme kad je djecu trebalo odgajati. U atmosferi povjerenja, bude li potrebno i korisno, roditelji će izložiti i uzroke koji su doveli do nesklada u obitelji. Iskrenost roditelja ne može ostati bez odjeka u dušama djece pa će se u većini slučajeva tim putem uspostaviti intimni kontakt između roditelja i djece. Takav će postupak tražiti od roditelja veliku razboritost i veliku moralnu hrabrost, koju će kršćanski roditelji crpiti iz svoje vjere i iz ljubavi prema Bogu i svojoj djeci u uvjerenju da takav pothvat može iz temelja izmijeniti međusobne odnose između njih i njihove djece.

Odgoj za rad

Da bi potpuno ispunila svoj zadatak, obitelj mora ostvariti i materijalnu bazu potrebnu za fizički opstanak svojih članova. Na taj se zadatak obitelji odnosi onaj dio zapovijedi upućene prvom bračnom paru: »Zagospodarite zemljom!« Zemlja je izvor materijalnih bogatstava, iz

njezine utrobe čovjek dobiva sredstva za podmirenje svojih tjelesnih potreba. Čovjek mora zagospodariti zemljom da bi došao do tih sredstava. Zagospodariti se pak zemljom može samo fizičkim i umnim radom. Čovjek je jedino biće koje mora radom pribavljati sredstva za podmirenje svojih potreba, zbog čega je on jedino biće koje može zagospodariti zemljom, upoznati prirodne zakone i zatim primijeniti ih sebi u korist. Gospodarski napredak čovjeka, koji je usko povezan sa znanstvenim radom, tj. s proučavanjem zemlje i svemira, otkrivanjem prirodnih zakona i njihovom primjenom u tehničkim izumima ne sadržava ništa što bi se protivilo kršćanskom shvaćanju života i svijeta. Dapače, po kršćanskom shvaćanju, fizički i umni rad namijenjen ne samo kulturnom, već i civilizatornom, tehničkom napretku, predstavlja djelovanje koje je u potpunoj suglasnosti sa zapovijedi koju je Bog uputio prvom ljudskom paru. Znači da je takav rad svojstvo čovječje naravi. Mit o Prometeju nije odraz kršćanskog shvaćanja o odnosima između Boga i čovjeka. Progressivan hod čovjeka kroz povijest u punom je skladu s Božjim planovima, izražava autentično ljudsko svojstvo, autentičnu ljudsku težnju.

Zbog svega toga obitelj mora biti i škola rada. Bez pravilnog radnog odgoja, tj. bez pravilno oblikovanog dječjeg odnosa prema radu, ne može se govoriti o zaokruženom, potpunom moralno-duhovnom odgoju djeteta. Još se u obitelji dijete mora upoznati ne samo s dužnošću, nego i s ljepotom rada, s njegovom odgojnom funkcijom, s njegovim udjelom u oblikovanju ljudske osobe. Još u obitelji dijete mora naučiti da cijeni i poštuje plodove rada, da dođe do spoznaje da se pošteno može živjeti samo od plodova vlastitog rada, da spozna moralnu rugobu svake eksploatacije. Rad je sredstvo kojim čovjek dolazi do podmirenja svojih potreba, ali je on i sredstvo putem kojeg čovjek postaje društveno korisno biće. Njime, naime, čovjek ne služi samo sebi, već njime ujedno služi i bratu čovjeku, društvu i čitavom čovječanstvu. Zbog toga dijete još u obitelji treba doći do spoznaje da je plemenit i čovjeka dostojan samo onaj rad koji i drugome koristi, koji koristi i društvu. U obitelji se mladić i djevojka moraju upućivati da se pri izboru zvanja ne opredjeljuju sebičnim, egoističkim motivima svoga osobnog prosperiteta, već da paze i na društvenu korisnost poziva kome se kane posvetiti.

Cijeniti svaki pošten rad, poštivati plodove tuđega rada, odlika je svakog zaista kulturnog čovjeka, a ponajprije kršćanina. Cijeniti -najbrižljiviji- dak na svim područjima ljudske aktivnosti, aktivno surađivati u progressivnom hodu čovjeka kroz povijest, to, uza sve ostalo, mora biti rezultat odgoja djeteta u našim kršćanskim obiteljima. Moramo, naime, imati na pameti da je zadatak odgoja oblikovati dijete u skladu s autentičnim osobinama ljudske naravi. Bog od nas i ne traži ništa drugo, nego da budemo i ostanemo autentični ljudi.

Odgovj za služenje

Na prethodnim smo stranicama naglasili da se obitelj u svojoj aktivnosti ne smije zatvoriti u svoje uske granice. U ljudsku je narav Bog usadio potrebu za životom u društvu. »Nije dobro čovjeku biti sam.« Zbog toga autentičan čovjek, osim obveza prema Bogu i prema samome sebi, ima i obiteljskih i društvenih obveza.

Obitelj mora biti otvorena prema potrebama Crkve, angažirana na području crkvene apostolske djelatnosti. Polje svoje angažiranosti u Crkvi lako će pronaći ako se u Crkvi uspjelo ostvariti ono najosnovnije, tj. župsko zajedništvo, ako smo u pastorizaciji naših župa došli do onog najelementarnijeg — da se cijela župa smatra velikom, proširenom obitelji. Bez tog ostvarenja i pojedini vjernici, pa i naše obitelji, teško će moći pronaći u Crkvi prostora za svoju apostolsku aktivnost.

Obitelj mora biti otvorena i prema potrebama društva, angažirana na polju društvene karitativne djelatnosti. Briga za bolesnike prepuštene tzv. kućnoj njezi, a za koje se zapravo nema tko brinuti, koje nema tko njegovati, briga za osamljene starce, kojih je svakog dana sve više; pomoć onim obiteljima koje zbog raznih uzroka trebaju pomoć u obavljanju kućnih poslova, briga za zapuštenu i napuštenu djecu, briga za usvojenje takve djece — sve to i mnoge druge aktivnosti predstavljaju oblike obiteljskog služenja bratu čovjeku, obiteljskog služenja društvu, predmet obiteljskog društvenog angažmana sve dok tim potrebama šira društvena zajednica ne nade rješenja. Sudjelovanje obitelji u navedenim i u mnogim drugim društvenim aktivnostima u stanju je pružiti odlučan i neposredan doprinos rješavanju tih problema nastalih u današnjoj nagloj društvenoj transformaciji, a koja rješenja zahtijevaju napore oplodene duhom imaginacije i stvaralaštva.

Pa i onda kad šira društvena zajednica nađe prikladna rješenja svim navedenim problemima uvijek će ostati široko polje rada za obiteljsku karitativnu djelatnost. Društvo je moguće tako organizirati da ne bude nikoga tko bi bio materijalno ugrožen. Međutim, bez zauzimanja pojedina i obitelji, bez njihova aktivnog osobnog angažmana društvo ne može ništa učiniti ondje gdje samo toplo ljudsko srce može pružiti moralnu pomoć i utjehu. Samo topao, nezainteresirani osobni humanizam, izrastao iz ljubavi prema Bogu, može u takvim slučajevima pomoći. Takvo karitativno djelovanje, utemeljeno na osobnoj, materijalno nezainteresiranoj angažiranosti, uvijek će nailaziti na široko polje svoga rada i djelovanja. U predbračnim i bračnim savjetovalištim sudjelovanje obitelji je neophodno. Njezina su iskustva na tom području nezamjenljiva.

Među djelatnosti kršćanskokaritativnog angažmana obitelji naveli smo i brigu za osamljene i napuštene starce i starice, kojih je svakog dana sve više. Nekad se redovito radilo samo o takvim starcima koji nisu ima-

li djece ni bilo koga bliskog. Sada, međutim, među napuštene i zapuštene starce i starice sve više ubrajamo i one koji imaju djece.

U našoj patrijarhalnoj obitelji stari roditelji su u najvećem broju slučajeva proživljavali svoju starost u zajednici s obitelji nekog svog djeteta. Danas je to rijetkost. Tu činjenicu ne smatramo negativnom. Mladi ženidbeni drugovi treba da se bez tutorstva odozgo privikavaju jedno na drugo, svojim naporima oni moraju ostvariti svoju intimnu obiteljsku zajednicu, sami moraju oblikovati svoj život. I u takvim prilikama djeca mogu svojom ljubavlju, svojom privrženosti i svojom brigom ispuniti radošću i zadovoljstvom stare dane svojih roditelja. Često se, međutim, događa da djeca paze na svoje roditelje dok im oni još mogu biti od pomoći, najčešće kao »baka-servis« i »djeda-servis«. Ali, kad roditelji obnemognu, mladi na njih vrlo često zaborave. Teško im je pružiti roditeljima i kakvu neznatnu uslugu, posvetiti im malo pažnje i na taj način uljepšati im stare dane. Redovito se pravdaju izgovorom da se tu ne može ništa pomoći jer da svatko ima pravo živjeti svojim vlastitim životom. Zaboravljaju, međutim, da oni svojim životom ne bi mogli živjeti da nije bilo roditelja koji su im dali život i koji su ih za život, često puta, uz velike žrtve i napore pripremili.

Karakteristično je obilježje današnjeg dehumaniziranog svijeta i suvremene dehumanizirane civilizacije kidanje najintimnijih veza među ljudima, razbijanje i onih zajedništva koja su nastala po samoj ljudskoj naravi. Djeca se razvijaju i rastu izvan obitelji — u jaslicama, vrtiću, domu — bez majčine ljubavi i bez očinske skrbi. Starci sve češće završavaju svoj život zapušteni i osamljeni. Ako imaju sreće pa se smjeste u kakav moderan starački dom, onda provode svoje stare dane, istina, u pristojnom komforu, možda i na visokom standardu, ali bez ljubavi, bez topline osobnih ljudskih susreta. Nikakvo čudo što čujemo i čitamo kako se množe samoubojstva staraca zbog osjećaja usamljenosti i napuštenosti. Komfor i standard ne mogu zamijeniti toplu osobnu povezanost, ne mogu zadovoljiti ljudsku dušu, koja je žedna ljubavi. Atmosferu povezanosti, srdačnosti, ljubavi i topline, osjećaj da su ljubljeni, a ne zaboravljeni, svojom brigom i svojom zauzetošću mogu svojim roditeljima pružiti njihova djeca i onda kad ne žive s njima u zajednici, i onda kad starci provode svoje posljednje dane u staračkim domovima. Na taj način djeca vraćaju dug ljubavi kojim su ih njihovi roditelji zadužili.

Mladi kršćanski ženidbeni drugovi moraju prednjačiti svojom ljubavlju i svojom požrtvovnošću prema svojim roditeljima. Svaki kršćanin i svaka kršćanska zajednica moraju zračiti ljubavlju, jer biti kršćanin ne znači ništa drugo nego ljubiti, živjeti za drugoga. Što je naravnije od toga da dječja ljubav u prvom redu zrači prema starim i iznemoglim roditeljima?

Današnjoj je djeci olakšana briga za roditelje jer sve je više roditelja koji su u starosti materijalno osigurani i ne trebaju nikakve finan-

cijske pomoći. Međutim, i materijalno osigurani stari roditelji žedni su ljubavi svoje djece. »Ne živi čovjek samo od kruha!«

Bake i djedovi biti će osbito sretni ako njihova djeca svoje osjećaje ljubavi i zahvalnosti presade i u svoju djecu. Unuci će i unuke vrlo često svojom mladenačkom neposrednošću i vedrinom ispunjati radošću i zadovoljstvom zadnje dane svojih baka i djedova. Tu radost svojim roditeljima djeca ne bi smjela uskratiti ni pod kakvim izgovorom.

Zaključak

Naći će se malodušnika koji će nam prigovoriti: na koji će se način održati i sačuvati svojstva katoličkog braka kad suvremeni državni zakoni diljem svijeta dopuštaju ne samo razrješenje valjano sklopljenog braka, nego čak i pobačaj, a kontracepcijska sredstva propagiraju se i besplatno šire? Odgovorit ćemo da bismo bili bijedni kršćani kad bismo očekivali da nas državni zakoni prisiljavaju na provođenje kršćanskog života. Kršćanin se postaje slobodnim opredjeljenjem za Krista, a kršćanski se živi po slobodno i osobno prihvaćenom egzistencijalnom angažmanu. Kršćanski život i kršćansko uvjerenje ne smiju biti rezultat nikakve vanjske prisile, nego unutrašnjeg slobodnog prihvaćanja i uvjerenja. Tu kršćansku slobodu, tu slobodno oblikovanu kršćansku savjest, jače ćemo manifestirati i afirmirati kada kao ženidbeni drugovi ostanemo vjerni načelu nerazrješivosti i plodnosti braka, obvezi kršćanskog odgoja djece, premda ne postoje nikakve zapreke da se tih načela odrekne. U takvim je situacijama naše svjedočenje i očitije i uvjerljivije. Sve to bez ikakve arogancije, bez omalovažavanja bilo koga!

Suodgovornost za povijesnu sudbinu hrvatskog naroda dijelimo sa svim svojim sunarodnjacima, ali odgovornost za povijesnu sudbinu hrvatskog katolicizma snosimo samo mi hrvatski katolici. Ako iz osobno slobodno prihvaćenog uvjerenja i uza sve poteškoće ostanemo vjerni nerazrješivosti valjano sklopljene ženidbe, ako se naše obitelji budu raspoznavale po brojnosti djece i po solidnosti njihova odgoja, onda ćemo time odgovoriti ne samo svojoj kršćanskoj dužnosti, nego ćemo pridonijeti presudan doprinos svijetloj budućnosti hrvatskog katolicizma i isto toliko važan doprinos boljoj i sretnijoj budućnosti cijelog hrvatskog naroda, naše društvene zajednice i cjelokupnog čovječanstva. Svakome će morati imponirati visoki moralni stav katoličkih ženidbenih drugova koji, usprkos javnom mnijenju, usprkos visokim i teškim osobnim žrtvama, ostaju vjerni Kristu totalnim svojim bračnim angažmanom u službi života, u službi naroda i u službi Crkve. Na taj ćemo način preko svojih brakova i preko svojih obitelji pružiti današnjem, Bogu otuđenom, svijetu svjedočanstvo o punini i o sveobuhvatnosti kršćanskog humanizma koji se ostvaruje u Kristovoj prisutnosti i u životu pojedinaca i u životu naroda.

DAS ERZIEHUNGSPROBLEM

Zusammenfassung

Das biblische Gebot: »Mehret euch« wird nicht nur durch das Kindergebären erfüllt. Es weitet sich auch auf die physische, intellektuelle und sittliche Erziehung der Kinder aus. Die Erziehung ist nicht nur die Pflicht der Eltern, sie ist ein Recht der Kinder.

Die christliche Erziehung soll gemäss der Lehre des Vatikanum II zum Aufbau der menschlichen Person vor allem im Bezug auf ihr letztes Ziel beitragen.

Die Familie ist der geeignetste Ort für die richtige Entfaltung des Kindes. In ihr können affektiv tiefe Bindungen zwischen den Menschen entstehen. Kinderpsychologen und Pädagogen haben erwiesen, dass Kinder, die nicht in einer Familie aufwachsen konnten, in ihrem sozialen Verhalten, in ihrer Lernfähigkeit und auch in ihrer Intelligenz allen anderen Kindern nachstehen.

Die Familie muss jedoch das warme Ambient der Liebe und Harmonie schaffen.

Besondere Sorge verlangt von den Eltern die sittliche Erziehung ihrer Kinder, wo das Leben und das Verhalten der Eltern selbst die wichtigste Rolle spielt. Sie müssen dabei selbstverständlich die Person des Kindes achten, die Eigenschaften seines Charakters und seiner Persönlichkeit und dürfen nicht nur eigene Lebensglaubens- und überzeugungsweise auf die Kinder übertragen. Das Kind muss sich selbst entscheiden können. Die echte christliche Familie kennt den Generationskonflikt nicht, denn sie ist offen für das Neue, manchmal auch Schockierende, das die Kinder in die Familie hineinbringen.

Die christliche Eltern sind jedoch auch verpflichtet, ihren Kindern eine Glaubenserziehung und -ausbildung zu geben.